การศึกษาวัฒนธรรมดนตรีขบวนแห่มุสลิมในเขตจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อฟื้นฟูมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

THE MUSLIM PROCESSION IN THE SOUTHERN BORDER PROVINCES: A STUDY OF MUSIC CULTURE FOR PRESERVING AND RESTORING CULTURAL HERITAGE

สกลพัฒน์ โคตรตันติ*
คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา สงขลา ประเทศไทย
Sakolput Kottunti*
Faculty of Fine Arts, Songkhla Rajabhat University, Songkhla, Thailand

Received 18/06/2025, Revised 31/07/2025, Accepted 14/10/2025

บทคัดย่อ

ที่มาและวัตถุประสงค์ : วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ อันได้แก่ จังหวัดยะลา ปัตตานี และนราธิวาส มีรากฐานจากการหลอมรวมความเชื่อดั้งเดิมที่ได้รับอิทธิพลจากศาสนาพราหมณ์ พุทธ และอิสลาม ซึ่งส่งผลให้ขนบธรรมเนียมประเพณีในพื้นที่มีความเฉพาะตัวแตกต่างจากภูมิภาคอื่น โดยเฉพาะในด้านศาสนา ภาษา การดำรงชีวิต และพิธีกรรมต่าง ๆ การจัดขบวนแห่ถือเป็นองค์ประกอบสำคัญในประเพณีท้องถิ่นที่แสดงออกถึงความเคารพ ความศรัทธา และความจงรักภักดีต่อบุคคลสำคัญ และเป็นการสื่อสารอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมผ่านศิลปะการแสดง ดนตรี เครื่องแต่งกาย และศิลปะพื้นถิ่น ดนตรีประกอบขบวนแห่มีบทบาทสำคัญในการสร้างบรรยากาศและเสริมความศักดิ์สิทธิ์ให้แก่พิธีกรรม โดยเป็นตัวแทนของวัฒนธรรมดนตรีมุสลิมในท้องถิ่นซึ่งควรได้รับการอนุรักษ์ ฟื้นฟูและพัฒนาอย่างยั่งยืน เพื่อส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างคนในและคนนอกวัฒนธรรม และเป็นแนวทางในการสร้างองค์ความรู้ทางวิชาการที่สะท้อนอัตลักษณ์และภูมิปัญญาของชุมชนชายแดนภาคใต้ ซึ่งงานวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาองค์ประกอบของขบวนแห่มุสลิมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้และศึกษาวงดนตรีขบวนแห่มุสลิมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

วิธีการศึกษา : การวิจัยเรื่องวัฒนธรรมดนตรีในขบวนแห่มุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้แนวทางมานุษยดุริยางควิทยาเพื่อสืบสานและฟื้นฟูมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม โดยเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และดนตรี จำนวน 8 คน ตลอดจนศิลปินท้องถิ่นในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จำนวน 15 คน ที่มีประสบการณ์และเป็นที่ยอมรับในชุมชนอย่างกว้างขวางในการจัดขบวนแห่ในท้องถิ่น ผ่านการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม รวมถึงการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการแบบมีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง การรวบรวมข้อมูลมุ่งเน้นประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ องค์ประกอบขบวนแห่ ลักษณะดนตรีและบทบาทของนักดนตรีในท้องถิ่น ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีพรรณนาเชิงวิเคราะห์ตามประเด็นที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบขบวนแห่ ลักษณะดนตรี และอัตลักษณ์วัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อนำเสนอผลในเชิงวิชาการอย่างเป็นระบบ

ผลการศึกษา : ผลการวิจัยพบว่า ขบวนแห่มุสลิมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้มีพื้นฐานความเชื่อและค่านิยมจากวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ผสมผสานระหว่างศาสนาพราหมณ์ ศาสนาพุทธ และศาสนาอิสลาม ประกอบด้วยขบวนทั้งหมด 6 ขบวน ได้แก่

* Corresponding author, email: sakolput.ko@skru.ac.th
https://doi.org/10.65824/mmj.v9.281296

ขบวนดนตรี ขบวนขุนนาง ขบวนบุหงาซีเระ ขบวนผู้ดูแลนก ขบวนคานหามนก และขบวนพลหอกพลกริช แต่งกายด้วยเครื่องแต่งกายพื้นเมืองภาคใต้ตอนล่าง เฉพาะดนตรีในขบวนแห่มุสลิมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่า เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบด้วยปี่ซูนา ฆง และกืนดัง ในลักษณะของวงปี่ฆ้องกลอง ทำหน้าที่ประโคมให้ขบวนแห่มีความสนุกสนาน เข้มขลัง และศักดิ์สิทธิ์ และทำหน้าที่ประกอบการแสดงสิละ เครื่องดนตรีมีระดับเสียงและมีท่วงทำนองที่สง่างาม สนุกสนาน เข้มขลัง และมีจังหวะที่รุกเร้า พบเพลงที่ใช้ในขบวนแห่ทั้งหมด 3 เพลง เฉพาะในจังหวัดนราธิวาส พบว่ามีการใช้เพลงชื่อ “รายอกาแล” ประกอบการแห่ ส่วนในจังหวัดยะลาและจังหวัดปัตตานี มีการใช้เพลงประกอบขบวนแห่ที่มีลักษณะการดำเนินทำนองแบบด้นตามจังหวะของฆ้องและกลอง และไม่ปรากฏชื่อเพลง ด้านพิธีกรรมมีขนบการไหว้ครูก่อนการบรรเลง การสืบทอดภายในครอบครัวและมีการจัดพิธีไหว้ครูประจำปี

บทสรุป : ขบวนแห่มุสลิมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยเป็นประเพณีที่สะท้อนให้เห็นถึงการผสมผสานระหว่างความเชื่อทางศาสนา ได้แก่ พราหมณ์ พุทธ และอิสลาม จากผลการวิจัยและการศึกษาเอกสารทางประวัติศาสตร์ พบว่าขบวนแห่มุสลิมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้มีองค์ประกอบหลัก 6 ขบวน ได้แก่ ขบวนดนตรี ขบวนขุนนาง ขบวนบุหงาซีเระ ขบวนผู้ดูแลนก ขบวนคานหามนก และขบวนพลหอกพลกริช ทั้งนี้ผู้เข้าร่วมขบวนมักแต่งกายด้วยชุดพื้นเมืองภาคใต้ตอนล่าง ในด้านดนตรี ขบวนแห่ดังกล่าวใช้วงปี่ฆ้องกลองซึ่งประกอบด้วยปี่ซูนา ฆง และกืนดัง โดยทำหน้าที่สร้างบรรยากาศที่สนุกสนาน เข้มขลัง และศักดิ์สิทธิ์ รวมถึงประกอบการแสดงศิลปะการต่อสู้แบบมลายู เพลงที่ใช้ในขบวนแห่มีลักษณะเฉพาะในแต่ละพื้นที่ เช่น เพลงรายอกาแลในจังหวัดนราธิวาส ส่วนในจังหวัดยะลาและจังหวัดปัตตานีใช้ทำนองแบบด้นตามจังหวะฆ้องและกลองโดยไม่ปรากฏชื่อเพลง นอกจากนี้ยังพบขนบธรรมเนียมในการไหว้ครูก่อนการบรรเลง และการถ่ายทอดทักษะทางดนตรีผ่านสายเลือดภายในครอบครัวด้วย

คำสำคัญ : วัฒนธรรมดนตรี / ขบวนแห่มุสลิม / จังหวัดชายแดนภาคใต้

Abstract

Background and Objectives: The culture and way of life of Muslims in the southern border provinces of Thailand are based on the fusion of traditional beliefs influenced by Hinduism, Buddhism, and Islam, which results in local traditions that are unique and different from other regions, especially in terms of religion, language, lifestyle, and various rituals. The organization of the procession is an important element in local traditions that expresses respect, faith, and loyalty to important persons and communicates cultural identity through performing arts, music, costumes, and local arts. The music in the procession plays an important role in creating an atmosphere and enhancing the sacredness of the ritual. It is a representation of the local Muslim music culture that should be preserved, restored, and developed sustainably to promote understanding between people inside and outside the culture and as a case for creating academic knowledge that reflects the identity and wisdom of the southern border communities. The objectives are to study the components of the Muslim procession in the southern border provinces and study the bands in the Muslim procession in the southern border provinces.

Methods: This research on the music culture in the Muslim procession in the southern border provinces is a qualitative research study using an ethnomusicological approach to preserve and restore cultural heritage

wisdom. Data were collected through participatory and non-participatory observation, as well as structured and unstructured informal interviews with 8 experts in history, culture, and music and 15 people who are experienced and widely recognized in the community in organizing local parades. The research instruments consisted of cameras, audio recorders, and notebooks. The data collection focused on ethnic history, procession components, musical characteristics, and the roles of local musicians. The data analysis used a descriptive analytical method based on issues related to procession components, musical characteristics, and local cultural identity to present the results in a systematic academic manner.

Results: The research results found that the Muslim procession in the southern border provinces is based on beliefs and values from local cultures that combine Brahmanism, Buddhism, and Islam. It consists of 6 processions: a musical procession, a noble procession, a Bunga Sireh procession, a bird caretaker procession, a bird carrying pole procession, and a spear and dagger procession. The participants in the procession are dressed in local southern costumes. The music used in the Muslim procession in the southern border provinces is found to include the Pi-suna, Gong, and Gendang, in the form of a gong and drum ensemble, which plays the sound to make the procession fun, powerful, and sacred, and also performs the Silat (a Malay martial dance). The musical instruments have a loud sound and also feature elegant, fun, powerful melodies, and an aggressive rhythm. Three songs were found to be used in the procession. In Narathiwat Province, a song called “Rayakalae” was used in the procession. In Yala and Pattani Provinces, songs were used in the procession with improvised melodies to the rhythm of gongs and drums, though the names of the songs used in these processions were not known. There was a tradition of paying homage to teachers before the performance, family inheritance, and an annual ceremony to pay homage to teachers.

Conclusions: The Muslim procession in the southern border provinces of Thailand is a tradition that reflects the combination of religious beliefs, namely Brahmanism, Buddhism, and Islam. From research results and study of historical documents, it was found that Muslim processions in the southern border provinces have 6 main components: a musical procession, a noble procession, a Bunga Sireh procession, a bird keeper procession, a bird carrying pole procession, and a spear and dagger procession. Participants in the procession usually dress in southern traditional clothing. In terms of music, the procession uses a gong and drum ensemble consisting of a Pi-suna, Gong, and Gendang, which create a joyful, majestic, and sacred atmosphere. Including the performance of Malay martial arts (Silat), the songs used in the procession have characteristics specific to each region, such as the song “Rayokalae” in Narathiwat province, while in Yala province and Pattani province, improvised melodies are used. In addition, there is a tradition of paying respect to teachers before playing and passing down musical skills through the bloodline within the family.

Keywords: Musical Culture / Muslim Procession / Southern Border Province

บทนำ (Introduction)

วัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิตของคนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้มีพื้นฐานมาจากพัฒนาการความเชื่อที่มีการวิวัฒนาการของคนในพื้นถิ่นที่เคยรับเอาวัฒนธรรมของศาสนาพราหมณ์ ศาสนาพุทธ และศาสนาอิสลาม ขนบธรรมเนียมประเพณีของผู้คนในจังหวัดชายแดนภาคใต้จึงมีส่วนสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งศาสนาอิสลาม เพราะขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวไทยโดยส่วนใหญ่นั้นสืบเนื่องมาจากหลักความเชื่อทางศาสนา วิถีการดำเนินชีวิตประจำวันของชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้จึงอยู่ในขอบข่ายของขนบธรรมเนียมประเพณีอันเนื่องมาจากศาสนาอิสลามทั้งสิ้น ลักษณะของขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้จึงมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างไปจากขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวไทยในภาคอื่น ๆ ทั้งด้านศาสนา ภาษา ขนบธรรมเนียม และวัฒนธรรม

ขบวนแห่เป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวมุสลิมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้มาแต่ครั้งโบราณกาล ชาวมุสลิมให้ความสำคัญต่อการแห่ในฐานะองค์ประกอบหลักของวัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ทั้งในระดับครอบครัว ระดับท้องถิ่นชุมชน จนถึงระดับอาณาจักร การจัดขบวนแห่มีนัยเป็นสัญลักษณ์ของพิธีกรรม ความเป็นสิริมงคล ตลอดจนถึงเป็นสิ่งที่แสดงออกถึงความเคารพยำเกรง เชื่อมั่น และให้เกียรติแก่สิ่งที่พึงเคารพ การจัดขบวนแห่ของชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้มีองค์ประกอบที่น่าตื่นเต้นเร้าใจผู้ชมด้วยเครื่องประโคมดนตรี ศิลปะการประดิษฐ์ดอกไม้ การจัดพานบายศรี ศิลปะการแกะสลักสร้างสรรค์รูปนก อาวุธและเครื่องแต่งกายแบบนักรบโบราณ การแสดงศิลปะการต่อสู้ และสาวงามเข้าร่วมทูนบายศรี ชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ยึดถือเป็นประเพณีใช้การจัดขบวนแห่ในลักษณะนี้เป็นเครื่องต้อนรับอาคันตุกะสำคัญของเมือง เช่น ในคราวที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินเลียบมณฑลปัตตานี เมื่อปี พ.ศ. 2458 ผู้ว่าราชการเมืองต่าง ๆ ได้จัดขบวนแห่เข้าร่วมถวายทอดพระเนตรเพื่อเฉลิมพระเกียรติจำนวน 65 ขบวน และเมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมพสกนิกรภาคใต้เมื่อปี พ.ศ. 2502 ชาวปัตตานีได้พร้อมใจกันจัดขบวนแห่นกถวายความจงรักภักดีอย่างสมพระเกียรติ[1] ดนตรีในฐานะองค์ประกอบหลักที่สร้างบรรยากาศของงานประเพณีให้คึกคักสนุกสนานในขบวนแห่ จึงมีความสำคัญต่อวัฒนธรรมการแห่ของชาวมุสลิมในงานประเพณีทางสังคมและพิธีกรรมทางศาสนา ดนตรีประกอบขบวนแห่ของชาวมุสลิมนี้เปรียบเสมือนตัวแทนวัฒนธรรมดนตรีมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่สามารถดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมเฉพาะถิ่นอันเป็นเอกลักษณ์สำคัญของพื้นที่ อันเป็นส่วนสำคัญที่จำเป็นต้องได้รับการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และดำรงรักษาไว้ การร่วมสร้างคุณค่าและสร้างความเข้าใจอันดีของคนในวัฒนธรรมและคนนอกวัฒนธรรมจึงเป็นแนวทางในการสร้างคุณค่าทางวัฒนธรรมให้แก่ชุมชนอย่างยั่งยืน

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงเห็นโอกาสและความสำคัญในการดำเนินการเพื่อรักษา เผยแพร่ และฟื้นฟูองค์ความรู้วัฒนธรรมดนตรีขบวนแห่ชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อก่อให้เกิดการต่อยอดทางด้านวิชาการวัฒนธรรมดนตรี วัฒนธรรมมุสลิมมลายูในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการเป็นสื่อประชาสัมพันธ์อัตลักษณ์และสร้างภาพลักษณ์ที่ดีทางวัฒนธรรมของพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ยังคงไว้ซึ่งประเพณีและวิถีชีวิตอันดีงาม อีกทั้งยังเป็นการรวบรวมและสร้างองค์ความรู้จากภูมิปัญญา คติความเชื่อ และความรู้สึกนึกคิดของคนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ให้เกิดเป็นรูปธรรมขึ้น

---

[1] Anan Wattananikorn, *History of Langkasuka-Pattani* (Bangkok: Mitr Siam Printing, 1988), 61. (in Thai)

วัตถุประสงค์ (Research Objectives)

1. เพื่อศึกษาองค์ประกอบขบวนแห่มุสลิมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้
2. เพื่อศึกษาวงดนตรีในขบวนแห่มุสลิมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

วิธีการวิจัย (Research Methodology)

การศึกษาวัฒนธรรมดนตรีในขบวนแห่มุสลิมในเขตจังหวัดชายแดนภาคใต้เพื่อสืบทอดและฟื้นฟูมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการศึกษาทางมานุษยดุริยางควิทยาเป็นแนวทางในการดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการดำเนินงาน ดังนี้

1. กลุ่มผู้ให้ข้อมูล (Key Informant) ผู้วิจัยดำเนินการรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องจำนวน 2 กลุ่ม ดังนี้ กลุ่มที่ 1 ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ มีประสบการณ์ทางวิชาการด้านประวัติศาสตร์วัฒนธรรมมุสลิมภาคใต้ กลุ่มที่ 2 นักดนตรี ศิลปิน และผู้เกี่ยวข้อง โดยแบ่งตามพื้นที่ คือ จังหวัดยะลา จังหวัดปัตตานี และจังหวัดนราธิวาส
2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ดังนี้

2.1 การสังเกต (Observation) ผู้วิจัยใช้การสังเกตร่วมกัน 2 ลักษณะ คือ แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) หรือการสังเกตเชิงคุณภาพ (Qualitative Observation) โดยร่วมปฏิบัติเครื่องดนตรีและทำกิจกรรมกับบุคคลข้อมูลกลุ่มที่ 2 และใช้วิธีสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) หรือการสังเกตโดยตรง เป็นการสังเกตที่ผู้วิจัยเฝ้าสังเกตอยู่วงนอก โดยไม่เข้าร่วมกิจกรรมที่บุคคลข้อมูลกระทำอยู่

2.2 การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ โดยใช้แบบสัมภาษณ์ (Interview) กับผู้ให้ข้อมูลกลุ่มที่ 1 โดยกำหนดประเด็นคำถามตามวัตถุประสงค์เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์ตามลำดับ

3. การรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการจำแนกข้อมูล โดยการนำข้อมูลมาจำแนกเป็นหมวดหมู่ ได้แก่ จำแนกข้อมูลประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์และประวัติศาสตร์ด้านวัฒนธรรมดนตรีในขบวนแห่ของชาวมุสลิมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้จากเอกสารสิ่งพิมพ์และศึกษาองค์ประกอบขบวนแห่และดนตรี เพื่อหาแนวทางในการจัดขบวนแห่ของชาวมุสลิมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ในประเด็นต่าง ๆ ตามวัตถุประสงค์
4. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลเอกสารและข้อมูลสัมภาษณ์ เพื่อหาข้อสรุปในประเด็นการจัดขบวนแห่มุสลิมตามขนบโบราณและการบันทึกโน้ตดนตรีประกอบขบวนแห่จากพื้นที่วิจัย จากนั้นนำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบของรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์และบทความวิจัย

ผลการวิจัย (Results)

จากการศึกษาเอกสาร ภาพถ่ายที่บันทึกเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ และเก็บข้อมูลสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับการจัดขบวนแห่มุสลิมในเขตจังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่า การจัดขบวนแห่เพื่อต้อนรับ ให้เกียรติ และแสดงความเคารพต่อผู้ที่มาเยือนในฐานะอาคันตุกะสำคัญของเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเสด็จเยือนหัวเมืองปักษ์ใต้ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 7 และรัชกาลที่ 9 ประชาชนและหน่วยงานราชการในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ทั้งในจังหวัดปัตตานี จังหวัดยะลา และจังหวัดนราธิวาส ต่างมีการจัดขบวนแห่ดอกไม้ บายศรี และสัตว์มงคล เพื่อใช้รับเสด็จมาตั้งแต่สมัยโบราณ โดยมีฐานคิดจากคติความเชื่อ ประเพณี และวัฒนธรรมท้องถิ่น ที่มีการผสมผสานกันทางวัฒนธรรมทั้งศาสนาพราหมณ์ ศาสนาพุทธ และศาสนาอิสลาม มีรูปแบบการจัดขบวนแห่ที่มีลักษณะเดียวกันกับการจัดขบวนแห่ในพิธีมงคลต่าง ๆ

ทางศาสนาอิสลาม เช่น พิธีการเข้าสุหนัต พิธีเมาลิด พิธีการนิกะห์หรือพิธีแต่งงาน โดยมีองค์ประกอบต่าง ๆ ทั้งหมด 6 ขบวน ตามลำดับ ดังนี้

ขบวนที่ 1 ดนตรี: ดนตรีที่ใช้ประกอบขบวนแห่มุสลิมในเขตจังหวัดชายแดนภาคใต้นี้ มีลักษณะของวงดนตรีประเภทวงปี่กลอง ประกอบด้วย ปี่ซูนา 1 เลา ฆ้องมลายูขนาดใหญ่โดยใช้คานหาม 1 หรือ 2 ใบ และกืนดังหรือกลองมลายู 1 คู่ วงดนตรีชนิดนี้เป็นวงลักษณะเดียวกับวงดนตรีประกอบการแสดงสิละ บรรเลงนำหน้าขบวนเพื่อส่งสัญญาณและประโคมให้เกิดเสียงดนตรีในขณะที่ขบวนกำลังดำเนินไป (Figure 1) นักดนตรีในขบวนแห่นี้ นิยมใช้เป็นผู้ชายทั้งหมด แต่งกายด้วยชุดพื้นเมือง นิยมสวมเสื้อและกางเกงขายาวนุ่งผ้าซอแก็ตทับกางเกงหรือนุ่งโสร่งยาวลายตาราง และมีผ้าโพกศีรษะ

Figure 1 A musical procession from Pattani Province

Source: National Archives of Thailand[2]

ขบวนที่ 2 ขุนนางชายหญิง: ขุนนางชายหญิงที่อยู่ในขบวนแห่มุสลิมนี้ ในสมัยโบราณใช้ผู้มีบรรดาศักดิ์ร่วมเดินขบวนและเป็นผู้ถือเทียน โดยมีลักษณะเป็นเทียนเกลียวยาวขนาดใหญ่ ที่มีฐานหรือวางอยู่บนเชิงเทียน ในภาพถ่ายประวัติศาสตร์หลายภาพพบว่ามีหญิงสาวถือเทียนลักษณะดังกล่าวอยู่จำนวนหลายคน (Figure 2) และมักคัดเลือกจากหญิงที่มีใบหน้าและมีสัดส่วนสวยงาม แต่งกายด้วยผ้าโสร่งลายหมากรุกและมีผ้าคาดอก เปิดไหล่ เกล้ามวยผมประดับดอกไม้ มีผ้าคล้องคอ ส่วนขุนนางผู้ชายมักแต่งกายด้วยเครื่องแต่งกายพื้นเมือง มีการประดับเครื่องแต่งกายด้วยผ้าซอแก็ตและโพกศีรษะด้วยผ้ายก สวมเสื้อคลุมแขนยาว มีผ้าคาดเอว สวมเข็มขัดที่มีหัวเข็มขัดขนาดใหญ่ (ปั้นเหน่ง) และเหน็บกริชที่เอว หากเป็นขบวนในพิธีการเข้าสุหนัตหรือมาโซะยาวีนั้น จะมีการจำลองเด็กเข้าพิธีให้เป็นขุนนางเข้าร่วมขบวน โดยการแห่ขึ้นไหล่และมีการกางร่มแต่งกายด้วยชุดพื้นเมืองสวยงามหลากสีสัน โพกศีรษะและประดับด้วยเครื่องประดับต่าง ๆ แบบมลายู

---

[2] *Royal Coronation Ceremony, Royal Coronation Ceremony of King Rama V, R.E. 126-127*, photograph, National Archives of Thailand, Bangkok, 1907.

Figure 2 A noble procession in pre-circumcision procession from Pattani Province

Source: Museum of Archaeology and Anthropology, University of Cambridge[3]

ขบวนที่ 3 บุหงาซีเระ (พานบายศรี): ในขบวนแห่มุสลิมเขตจังหวัดชายแดนภาคใต้นี้ บุหงาซีเระเป็นเครื่องบูชาที่มีความสำคัญอย่างหนึ่งที่สามารถบ่งบอกถึงฐานันดรศักดิ์ของผู้ที่ได้รับความเคารพนับถือนั้น จากจำนวนชั้นของบุหงาซีเระ ซึ่งในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้นี้มีลักษณะของบุหงาซีเระหรือบายศรีที่แตกต่างจากทางภาคอื่น ๆ ในประเทศไทย คือ บุหงาซีเระในภาคใต้ตอนล่างนี้นิยมทำด้วยใบพลู ประกอบขึ้นเป็นชั้น ๆ บนพานทองเหลือง ซึ่งมีตั้งแต่ 3 ชั้น 5 ชั้น 7 ชั้น และ 9 ชั้น โดยในระดับสามัญชนทั่วไปที่ใช้ในงานพิธีมงคลต่าง ๆ นิยมใช้ 3-5 ชั้น ส่วนในพิธีแห่ต้อนรับบุคคลชั้นสูงหรือพระมหากษัตริย์ นิยมใช้บายศรี 7-9 ชั้น บายศรีขนาดเล็กหรือขนาดกลางมักคัดเลือกสตรีที่มีใบหน้าและสัดส่วนสวยงามเป็นผู้ที่ถือหรือทูนพานบายศรีนั้นไว้บนศีรษะ แต่งกายด้วยชุดพื้นเมือง ตามหลักฐานภาพถ่ายที่แสดงให้เห็นถึงการแต่งกายของสตรีมลายูในเขตจังหวัดชายแดนภาคใต้ (Figure 3) พบว่าสตรีในภาพส่วนใหญ่นุ่งโสร่งลายหมากรุกและมีผ้าคาดอกเปิดไหล่ เกล้ามวยผมประดับดอกไม้ มีผ้าคล้องคอ ยังไม่มีการใช้ผ้าคลุมศีรษะอย่างในปัจจุบัน

[3] Walter William Skeat, *Skeat Collection*, photograph, Museum of Archaeology and Anthropology, University of Cambridge, Cambridge, 1899.

Figure 3 A Bunga Sire procession from Yala Province

Source: National Archives in Honour of H.M. Queen Sirikit, Yala[4]

ขบวนที่ 4 ผู้ดูแลนก: ผู้ดูแลนกเป็นผู้ที่ทำหน้าที่ที่มีนัยสำคัญลักษณะเดียวกับจัตุลังคบาทหรือทหารประจำเท้าช้างของแม่ทัพสมัยโบราณ ใช้ผู้ชาย 2 คน แต่งกายแบบนักรบมลายูโบราณ มือถืออาวุธกริชหรือหอกเดินนำหน้านก (Figure 4) คัดเลือกจากผู้ชำนาญการร่ายรำสิละ รำกริช และรำหอก อันเป็นศิลปะการต่อสู้อย่างหนึ่งของชาวไทยมุสลิม เมื่อขบวนแห่ไปถึงจุดหมายหรือที่อาคันตุกะนั่งอยู่ ผู้ดูแลนกจะใช้ศิลปะการร่ายรำให้แขกหรืออาคันตุกะชมอีกด้วย (Figure 5)

Figure 4 A Bird caretaker procession from Yala Province

Source: National Archives in Honour of H.M. Queen Sirikit, Yala[5]

[4] *Bunga Sireh Procession (Baisri Tray) in the Important Elephant Procession on March 10, 1968*, photograph, National Archives in Honour of H.M. Queen Sirikit, Yala, 1968.

[5] *Procession (Ka Kho Suroh Bird), Mueang Yala District, Yala Province*, photograph, National Archives in Honour of H.M. Queen Sirikit, Yala, 1968.

Figure 5 Silat from Yala Province

Source: National Archives in Honour of H.M. Queen Sirikit, Yala[6]

ขบวนที่ 5 คานหามนก: การแห่นกเป็นประเพณีพื้นเมืองอย่างหนึ่งของชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้แก่ จังหวัดปัตตานี จังหวัดยะลา และจังหวัดนราธิวาส ซึ่งได้กระทำต่อเนื่องกันมาเป็นเวลานาน เป็นประเพณีนิยมที่ไม่เกี่ยวข้องกับทางศาสนา ไม่เป็นประเพณีตามนักขัตฤกษ์ แต่จัดขึ้นเพื่อเป็นการคารวะ แสดงความจงรักภักดีต่อผู้ใหญ่ที่ควรเคารพนับถือ ในโอกาสต้อนรับแขกบ้านแขกเมือง หรือเพื่อความรื่นเริงในงานพิธีมงคล เช่น การเข้าสุหนัต (มาโซะยาวี) หรือจัดขึ้นเพื่อการประกวดเป็นครั้งคราว นกที่นิยมจัดทำขึ้นเพื่อแห่ตามประเพณีเดิมมีเพียง 4 ตัว ได้แก่ 1. นกกาเฆาะซูรอหรือนกกากะสุระ (Figure 6) สันนิษฐานว่าเป็นนกการเวก เป็นนกสวรรค์ที่สวยงามและบินสูงเทียมเมฆ การประดิษฐ์มักจะตกแต่งให้มีหงอนสูงแตกออกเป็น 4 แฉก นกชนิดนี้ชาวพื้นเมืองเรียกว่า “นกทูนพลู” เพราะบนหัวคล้ายบายศรีพลูที่ประดับในพานเวลาเข้ากระบวนแห่ นกชนิดนี้มีกระหนกลวดลายสวยงามมาก มีงายื่นออกมาจากปากคล้ายงาช้างเล็ก ๆ 2. นกกรุดาหรือครุฑ เชื่อกันว่ามีอาถรรพ์ ผู้ทำมักเกิดอาเพศ เจ็บไข้ได้ป่วยและถือว่าผีแรง ทั้งเมื่อตกแต่งแล้วมักดูน่ากลัว ปัจจุบันจึงไม่นิยมจัดทำนกชนิดนี้เข้าร่วมกระบวนแห่ 3. นกมือเฆาะมาศหรือนกยูงทอง มีลักษณะคล้ายนกกาเฆาะซูรอมาก มีหงอนสวยงามเป็นพิเศษ การตกแต่งและการประดิษฐ์รูปพญานกยูงทองต้องใช้ความละเอียดถี่ถ้วน และ 4. นกบุหรงซีงอหรือนกสิงห์ มีรูปร่างเหมือนราชสีห์ นกนี้หัวเป็นนกแต่ตัวเป็นราชสีห์ ปากมีเขี้ยวและงา น่าเกรงขาม การประดิษฐ์หัวนกนิยมใช้ไม้เนื้อเหนียว เช่น ไม้ตะเคียน นำมาแกะเป็นหัวนก แต่ละหัวใช้เวลาในการแกะสลักนาน 1-2 เดือน ระยะหลังจึงนิยมสานด้วยไม้ไผ่และหุ้มด้วยกระดาษสีเป็นส่วนใหญ่ สำหรับตัวนกจะใช้ไม้ไผ่ผูกเป็นโครงติดคานหามแล้วนำกระดาษหนังสือพิมพ์มาติดรองพื้น ต่อจากนั้นก็ติดกระดาษสีเป็นขนติดทับประดับส่วนต่าง ๆ สีที่นิยม ได้แก่ สีเขียว สีทอง (ทองเกรียบ) และสีอื่น ๆ นำมาประดับตกแต่งเพื่อให้สีตัดกันดูเด่นขึ้น

---

[6] *City Pillar Burial Ceremony, Yala Province*, photograph, National Archives in Honour of H.M. Queen Sirikit, Yala, 1962.

Figure 6 A bird carrying pole procession from Pattani Province

Source: National Archives in Honour of H.M. Queen Sirikit, Yala[7]

ขบวนที่ 6 ขบวนพลกริช พลหอก: ขบวนพลกริช พลหอก ทุกคนในขบวนแต่งกายอย่างนักรบชายสมัยโบราณ ถือหอกและกริช เดินตามหลังขบวนนก (Figure 7) ซึ่งต้องใช้คนมากจะทำให้ขบวนแห่นกน่าดูและน่าเกรงขามมากยิ่งขึ้น

Figure 7 A spear and dagger procession

Source: by author

จากการศึกษาข้อมูลเอกสาร ภาพถ่ายทางประวัติศาสตร์ และการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญในการจัดขบวนแห่มุสลิมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ตามขนบโบราณ ซึ่งเคยสร้างสรรค์ขบวนแห่จากขนบโบราณนี้เพื่อใช้ถวายการต้อนรับ

[7] *Bird Procession of Yaharing District, Pattani Province*, photograph, National Archives in Honour of H.M. Queen Sirikit, Yala, 1968.

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง สามารถอนุมานจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์และรูปแบบการใช้งานจริงได้ว่า การสร้างรูปแบบขบวนแห่มุสลิมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ตามขนบโบราณที่มีความยิ่งใหญ่นี้ ประกอบด้วยขบวนหลักสำคัญทั้งสิ้น 6 ขบวน ได้แก่ ขบวนดนตรี ขบวนขุนนาง ขบวนบุหงาซีเระ ขบวนผู้ดูแลนก ขบวนคานหามนก และขบวนพลหอกพลกริช องค์ประกอบอื่น ๆ นอกเหนือจากขบวนหลัก 6 ขบวนที่กล่าวมาข้างต้นนี้สามารถประยุกต์เพิ่มเติมได้ตามเหมาะสม เช่น การใช้ต้นไม้เงินต้นไม้ทอง การใช้ขบวนสตรีถือพานขนมขวัญหรือผลไม้ ขบวนทหารมลายูถืออาวุธโบราณ เป็นต้น สามารถนำเสนอเป็นแผนภาพได้ดัง Figure 8

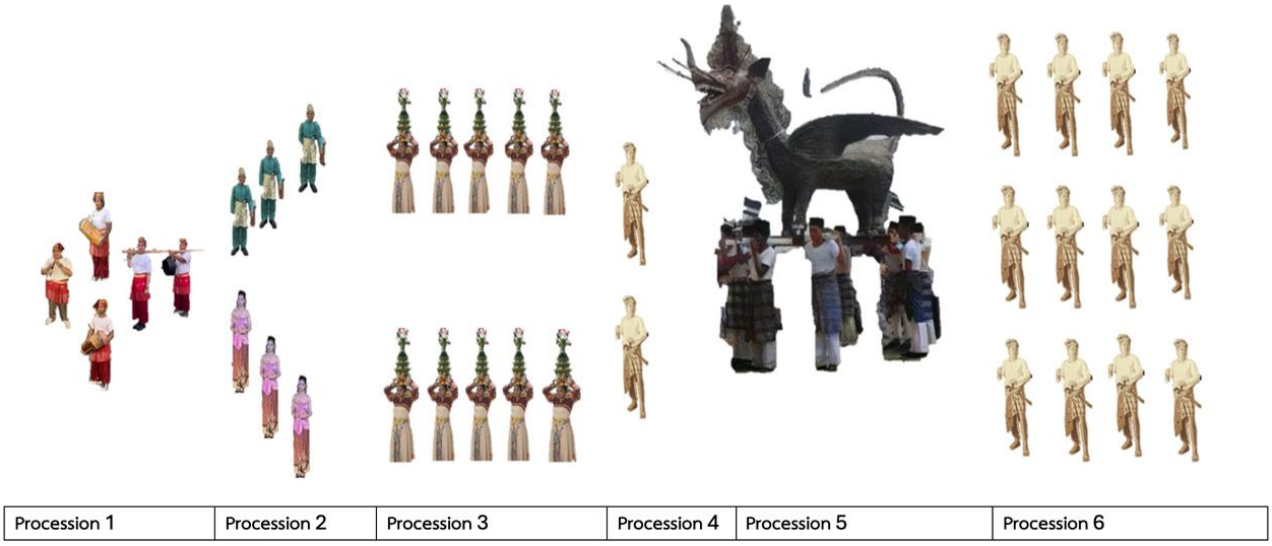

Figure 8 The Muslim parade forms

Source: by author

องค์ประกอบสำคัญที่ทำให้ขบวนแห่มุสลิมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้มีความยิ่งใหญ่ เข้มขลัง และแสดงออกถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมมลายูที่ชัดเจนที่สุดอย่างหนึ่งคือ ขบวนดนตรี บทบาทและหน้าที่ของเครื่องดนตรีในขบวนแห่มุสลิมนอกจากจะเป็นการใช้ประโคมเพื่อนำหน้าขบวนแห่แล้ว นัยสำคัญของการใช้ดนตรีให้อยู่ในตำแหน่งหน้าสุดของขบวนแห่ ย่อมมีความสำคัญในฐานะที่ดนตรีเป็นเสียงสัญญาณพิเศษที่ใช้สื่อสารกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อ และทำหน้าที่เป็นเสียงสัญญาณในการสื่อสารกับคนในชุมชนเพื่อบ่งบอกว่ามีพิธีสำคัญด้วย โดยเฉพาะในขบวนแห่มุสลิมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ถือว่าเสียงฆ้องนั้นเป็นเสียงศักดิ์สิทธิ์ เมื่อมีการตีให้เกิดเสียงหรือการบรรเลงแล้วนั้น ย่อมส่งผลให้เกิดความเป็นมงคลขึ้น โดยมีขนบธรรมเนียมก่อนการบรรเลงวงดนตรีประเภทนี้ จะมีการตั้งกำนลเพื่อไหว้ครูก่อน โดยใช้ดอกไม้ ผ้าหรือด้ายสายสิญจน์ หมากพลู และเงินใส่ขัน แล้วใช้น้ำบริสุทธิ์เล็กน้อยเทลงในฆ้องก่อนการบรรเลง จากความเชื่อเรื่องเสียงฆ้องคือเสียงศักดิ์สิทธิ์ จึงเกิดความเชื่อที่ว่า น้ำที่ได้จากการไหว้ครูในฆ้องนั้นเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์ที่สามารถใช้รักษาโรคทางไสยศาสตร์ได้[8] นอกจากบทบาทของวงดนตรีที่เป็นเครื่องนำขบวนแห่แล้ว เมื่อขบวนแห่ถึงสถานที่จุดหมายของการแห่หรือปะรำพิธีแล้ว วงดนตรีประเภทนี้ยังใช้ประกอบการแสดงสิละ ซึ่งเป็นการต่อสู้ด้วยมือเปล่าหรืออาวุธต่าง ๆ ของผู้ที่ทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลนกในขบวนแห่ สิละเป็นการร่ายรำเชิงมวยที่เป็นศาสตร์ท้องถิ่นของชาวมลายูและพื้นที่สามจังหวัดชายแดน

[8] Rewat Thirasattho, “Ritual in Muslim Music in Border Thailand Province,” interview by Sakolput Kottunti, October 4, 2024.

ภาคใต้ ดังนั้นบทบาทของดนตรีที่ใช้ประกอบการต่อสู้ของวงดนตรีประเภทนี้ จึงมีจังหวะที่รุกเร้า สนุกสนาน และเข้มขลัง

สำหรับเครื่องดนตรีที่ใช้ในขบวนแห่ของชาวมุสลิมในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่ามีการใช้เครื่องดนตรีและวงดนตรีในลักษณะเดียวกัน คือ ในวงประกอบด้วยเครื่องดนตรี 3 ชนิด ได้แก่

1. ปี่ซูนา เครื่องเป่าประเภทปี่ลิ้นคู่ (Double Reed) แบบมีลำโพง เป็นเครื่องดนตรีที่พบได้ทั่วไปในวัฒนธรรมดนตรีชวา-มลายู ลักษณะเดียวกับปี่ชวาในภาคกลาง นอกจากนั้นปี่ลักษณะเดียวกันนี้ยังปรากฏในวงดนตรีภาคใต้ชนิดอื่นเรียกชื่อต่างกันไปตามการประสมวง เช่น ปี่กาหลอหรือปี่ฮ้อในวงกาหลอ ปี่สิละหรือปี่ดีกาในวงสิละ โดยปี่ชนิดนี้ทั้งชวาและมลายูกลางเรียก “สุรูไน” (Serunai) แต่สำเนียงปัตตานีจะเรียกเป็น “ซูนา” (Figure 9) ลักษณะของปี่ซูนาที่พบในภาคใต้มลายู และชวา มีขนาดและรูปร่างใกล้เคียงกัน สามารถถอดแยกออกเป็นส่วน ๆ ได้ถึง 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 กระบอกปี่หรือเลาปี่ ส่วนที่ 2 กำพวดและลิ้นปี่ และส่วนที่ 3 ลำโพงปี่ ทำขึ้นใช้กันในภาคใต้ตอนล่าง ทั้งของชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมเชื้อสายมลายู มักทำขึ้นมาจากแก่นไม้ขนุนทั้งเลาปี่และลำโพงปี่

Figure 9 Pi-Suna from a musician in Narathiwat Province

Source: by author

2. ฆงหรือฆ้องใหญ่ เครื่องเคาะทำจากโลหะจำพวกฆ้อง เป็นเครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบในการแสดงพื้นบ้านของชาวไทยภาคใต้หลายชนิด เช่น มะโย่ง หนังวายัง ทั้งหนังชวาและวายังเซียม กาหลอ และสิละ การใช้งานมีทั้งที่ใช้ฆ้องใบเดียวและใช้ฆ้อง 2 ใบ การแสดงที่ใช้ฆ้องใบเดียว ได้แก่ สิละ ซึ่งเป็นฆ้องที่มีเสียงสูง ส่วนการแสดงที่ใช้ฆ้องคู่ ได้แก่ มะโย่งและหนังวายัง ฆ้องคู่ที่ใช้เสียงทุ้มใบหนึ่งและเสียงสูงใบหนึ่ง ฆ้องใบใหญ่เสียงทุ้มจะเรียกกันว่า “ฆ้องแม่” ส่วนฆ้องใบเล็กที่มีเสียงสูงกว่า เรียกว่า “ฆ้องลูก” เป็นธรรมเนียมเรียกกันทั้งชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิม ตีโดยใช้ไม้สำหรับตีฆ้อง ตีลงไปตรงปุ่มกึ่งกลางฆ้องในจังหวะหนักของบทเพลง (Figure 10)

Figure 10 Gong from a musician in Narathiwat Province

Source: by author

3. กึนดัง กลองสองหน้าขึงด้วยวิธีการร้อยเชือก รูปร่างใกล้เคียงกับกลอง Dhol ของอินเดียที่ใช้คล้องคอนักดนตรีสำหรับตีในขบวนแห่ กลองชนิดนี้ในชวาเรียกว่า เกินดัง (Kendang) ในภาษามลายูเรียกว่า “กึนดัง” หรือ “กึนแน” (Figure 11) หุ่นกลองมีลักษณะยาวกลมเรียวไม่โป่งตรงกลาง มีสายเร่งยึดกับหน้ากลองเพื่อเร่งเสียงให้สูงขึ้น แต่กลองมลายูจะใช้หวายพันที่คอของกลองด้านใหญ่ ส่วนของชวาจะไม่มีการพันเส้นหวาย กึนดังโดยทั่วไปจะมีความยาวประมาณ 1 ฟุตครึ่ง ถึง 2 ฟุต หน้ากลองด้านกว้างหรือด้านหัวกลองจะมีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 8-10 นิ้ว หน้ากลองด้านแคบหรือด้านท้ายกลองจะมีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 5-8 นิ้ว หน้ากลองจะหุ้มด้วยหนังวัว ส่วนสายรั้งหรือสายเร่งความตึงของหน้ากลองนั้นพบว่ามีทั้งหวายและเชือก กึนดังเมื่อนำมาประสมวงใช้ตีเป็นคู่ กลอง 1 คู่จะมีขนาดต่างกันเล็กน้อย กลองใบใหญ่ เรียกว่า “กลองตัวเมีย” มีเสียงใหญ่และทุ้มใช้ตียืนจังหวะ ส่วนกลองใบเล็กเรียกว่า “กลองตัวผู้” มีเสียงเล็กใช้ตีหลอกล่อและคอยตีขัดจังหวะหรือตีถี่ ๆ ให้มีจังหวะกระชั้นขึ้น ถ้าผู้ตีถนัดมือขวาก็จะใช้ด้านใหญ่ของกลองอยู่ด้านขวาและใช้มือด้านขวาตีโดยถือไม้ตีกลองที่ปลายมีลักษณะโค้งงอคล้าย “บูมเมอแรง” มีความยาวประมาณ 8-10 นิ้ว เป็นไม้ตี ส่วนมือซ้ายตีกลองหน้าเล็กด้วยมือเปล่าโดยใช้ฝ่ามือและปลายนิ้วทั้งสี่ตีอย่างใดอย่างหนึ่งสลับกันตี ในบางครั้งเพื่อให้เกิดเสียงที่แตกต่างกันตามต้องการ ในภาคใต้ตอนล่างกึนดังเป็นเครื่องดนตรีที่ใช้กับการแสดงหลายประเภท ซึ่งมีใช้ในกลุ่มการแสดงของชาวไทยมุสลิมและชาวไทยพุทธ เช่น มะโย่ง วายังยาวอ วายังเซียม มะตือรี กาหลอ และโนราควน
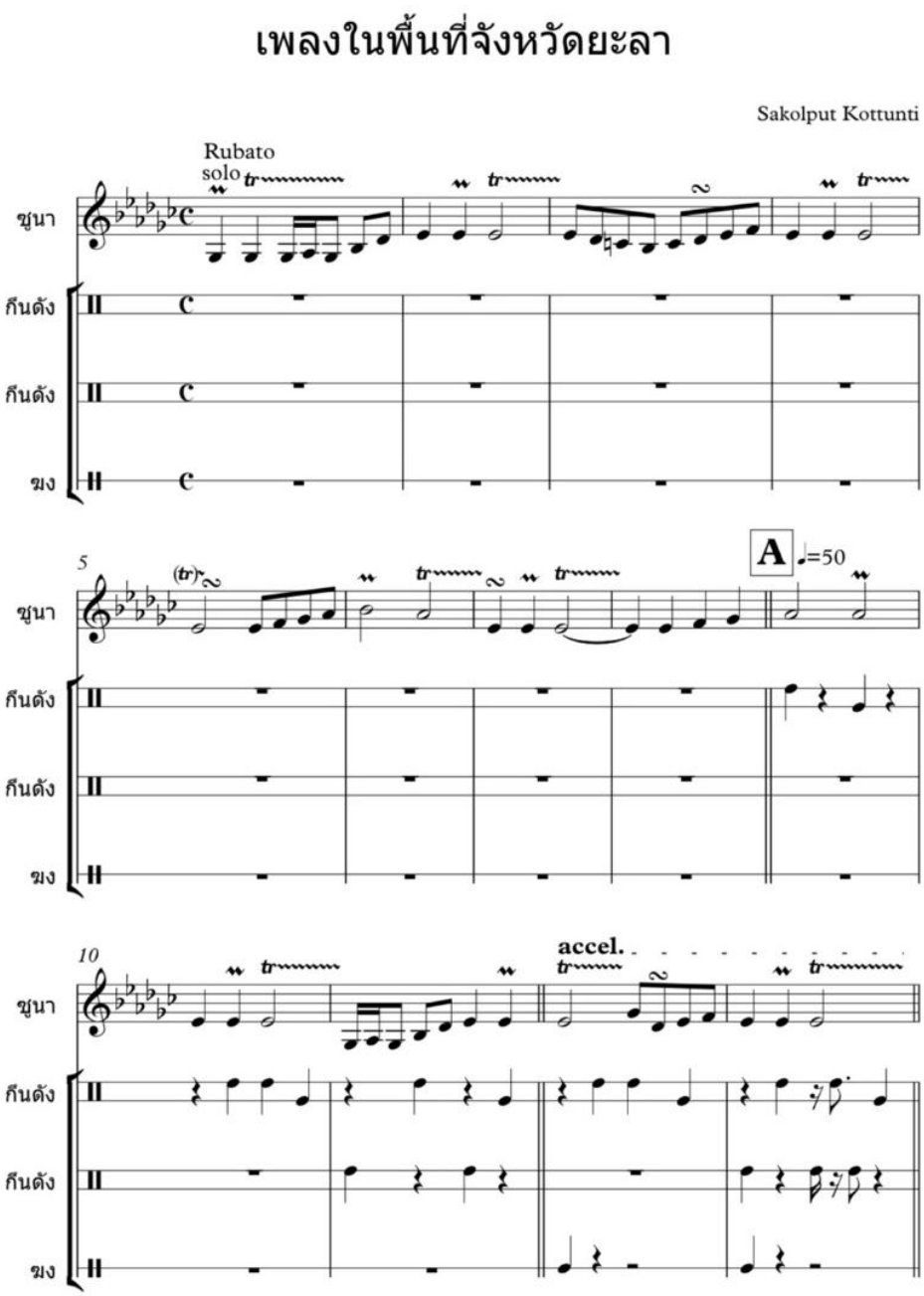
Figure 11 Gendang or Melayu Drums from a musician in Narathiwat Province

Source: by author

เพลงที่ใช้ในขบวนแห่มุสลิมพื้นที่จังหวัดยะลา ให้ข้อมูลโดยนายสมาน โดซอมิ[9] ผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดขบวนแห่มุสลิม และนายอาดี มามุ[10] หัวหน้าคณะสิละบ้านจอลีมะ อำเภอรามัน จังหวัดยะลา ให้ข้อมูลว่า ไม่พบการเรียกชื่อเพลงที่ใช้ในขบวนแห่ แต่พบว่ามีการใช้ทำนองเพลงและจังหวะเช่นเดียวกับดนตรีประกอบการแสดงสิละ มีรูปแบบการบรรเลงที่มีจังหวะคงที่ โดยมีฆงหรือฆ้องเป็นเครื่องควบคุมจังหวะและแนวการบรรเลงหลัก และใช้กลองนั้นเป็นเครื่องประกอบจังหวะย่อย ทำนองหลักสำคัญที่ใช้เป็นการเป่าปี่แบบเคลื่อนย้ายกลุ่มเสียงสลับกับการเป่าเสียงยาวและพรมนิ้ว ซึ่งเป็นเทคนิคการบรรเลงเฉพาะตัวของนักดนตรี โดยสามารถนำเสนอการถอดทำนองและจังหวะเป็นโน้ตใน Example 1

[9] Saman Dosomi, “Music for Muslim Parade in Yala Province,” interview by Sakolput Kottunti, September 28, 2024.

[10] Adi Mamu, “Music Culture in a Muslim Parade,” interview by Sakolput Kottunti, September 28, 2024.
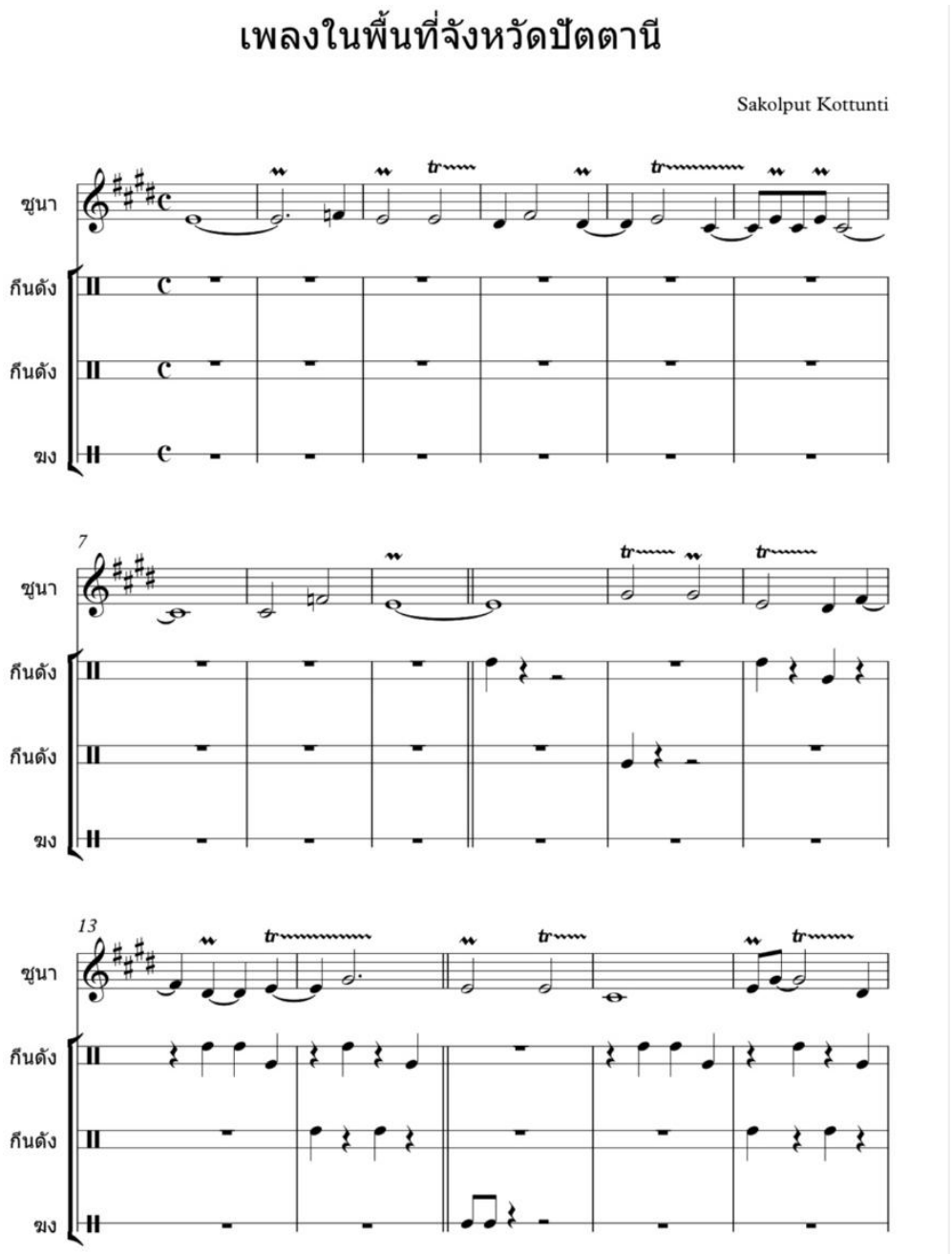
Example 1 Transcription of the song from Yala Province

Source: by author

เพลงที่ใช้ในขบวนแห่มุสลิมพื้นที่จังหวัดปัตตานี ให้ข้อมูลโดยนายเจ๊ะเด สะนิ[11] หัวหน้าคณะสิละในอำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี ให้ข้อมูลว่า ไม่พบการเรียกชื่อเพลงที่ใช้ในขบวนแห่ แต่พบว่ามีการใช้ทำนองเพลงและจังหวะเช่นเดียวกับดนตรีประกอบการแสดงสิละ มีรูปแบบการบรรเลงที่มีจังหวะคงที่ โดยมีฆงหรือฆ้องเป็นเครื่องควบคุมจังหวะและแนวการบรรเลงหลัก และใช้กลองเป็นเครื่องประกอบจังหวะย่อย ทำนองหลักสำคัญที่ใช้เป็นการเป่าปี่แบบเคลื่อนย้ายกลุ่มเสียงสลับกับการเป่าเสียงยาวและพรมนิ้ว ซึ่งเป็นเทคนิคการบรรเลงเฉพาะตัวของนักดนตรี โดยสามารถนำเสนอการถอดทำนองและจังหวะเป็นโน้ตใน Example 2

[11] Jede Sani, “Music for Muslim Parade in Pattani Province,” interview by Sakolput Kottunti, October 4, 2024.

Example 2 Transcription of the song from Pattani Province
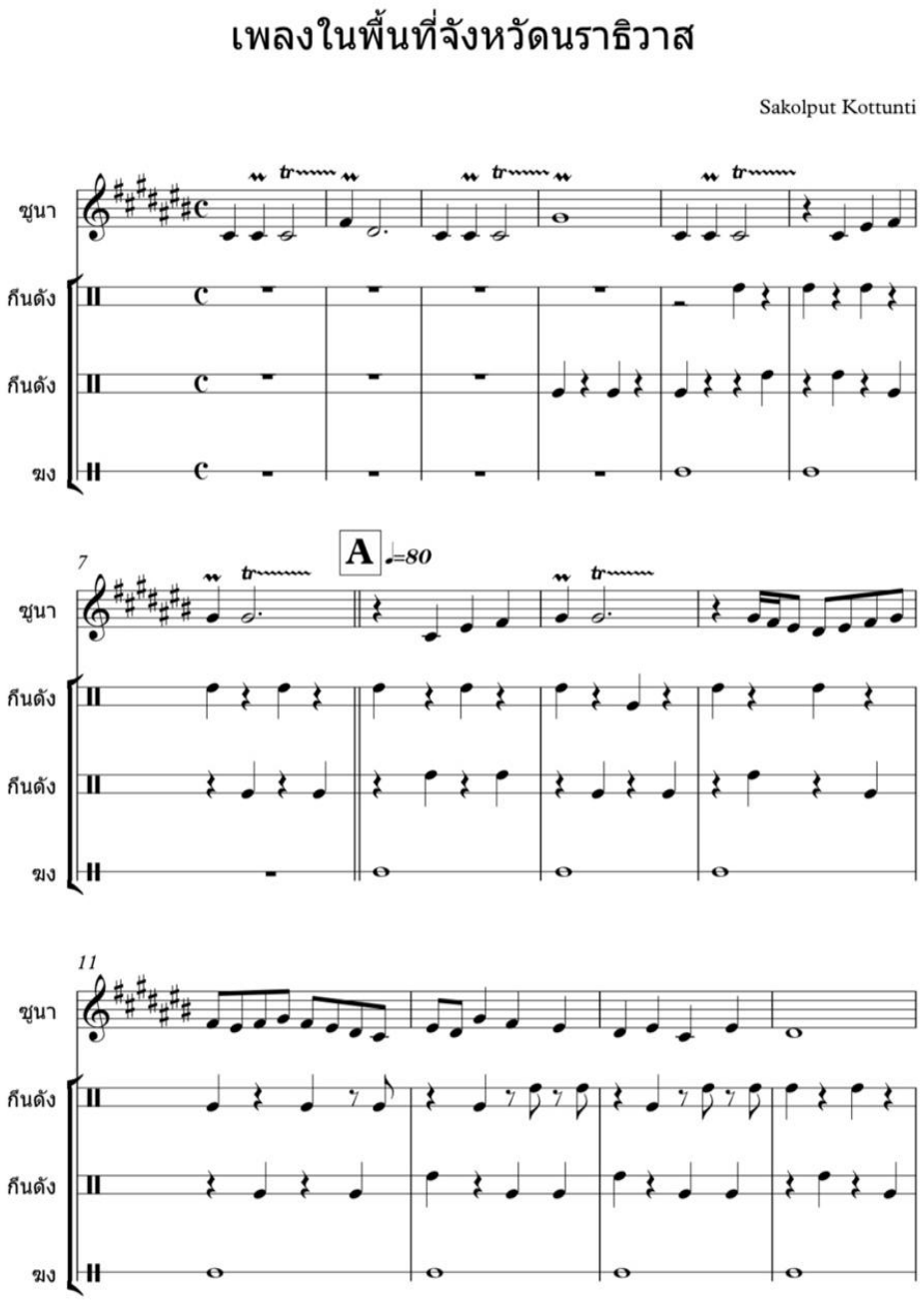
Source: by author

เพลงที่ใช้ในขบวนแห่มุสลิมพื้นที่จังหวัดนราธิวาสนี้ ให้ข้อมูลโดยนายบือราเฮง แลแงแนะ[12] อายุ 98 ปี ผู้อยู่ในพิธีรับเสด็จพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เมื่อครั้งเสด็จเยี่ยมราษฎรในจังหวัดนราธิวาส ปี พ.ศ. 2505 และนายอุสมาน แลแงแนะ[13] หัวหน้าคณะซายาตีอัสมันและทายาท อำเภอยี่งอ จังหวัดนราธิวาส ให้ข้อมูลว่า เพลงที่ใช้ประกอบขบวนแห่มุสลิมในจังหวัดนราธิวาสนี้ มีธรรมเนียมการปฏิบัติ คือ ก่อนการบรรเลงเพื่อประกอบขบวนแห่นั้น นักดนตรีจะต้องบรรเลงเพลงไหว้ครูก่อนออกจากบ้านเพื่อเป็นสิริมงคลก่อน แล้วจึงสามารถบรรเลง

[12] Bueraheng Laengaenae, “Music for Muslim Parade in Narathiwat Province,” interview by Sakolput Kottunti, October 3, 2024.

[13] Usman Laengaenae, “Music for Muslim Parade in Narathaiwat Province,” interview by Sakolput Kottunti, October 3, 2024.

เพลงที่ใช้ประกอบขบวนแห่เพียง 1 ทำนอง มีชื่อทำนองว่า “รายอกาแล” ซึ่งมีความหมายว่า “กษัตริย์เดิน” มีท่วงทำนองและจังหวะที่สง่างาม โดยสามารถนำเสนอการถอดทำนองและจังหวะเป็นโน้ตใน Example 3

Example 3 Transcription of the song from Narathiwat Province, Rayakalae

Source: by author

อภิปรายผลการวิจัย (Discussion)

จากผลการวิจัยพบว่า รูปแบบและองค์ประกอบของการจัดขบวนแห่มุสลิมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ มีองค์ประกอบทั้งสิ้น 6 ขบวนที่สำคัญ ได้แก่ ขบวนดนตรี ขบวนขุนนาง ขบวนบุหงาซีเระหรือพานบายศรี ขบวนผู้ดูแลนก ขบวนคานหามนก และขบวนพลหอกพลกริช โดยมีคติความเชื่อและทัศนคติพื้นฐานจากการผสมผสานของความเชื่อต่าง ๆ ทั้งความเชื่อท้องถิ่น ศาสนาพราหมณ์ ศาสนาพุทธ และศาสนาอิสลาม อันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะที่บ่งชี้ลักษณะเฉพาะตัวของ

วัฒนธรรมพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ สะท้อนผ่านรูปแบบการจัดขบวนแห่ทางวัฒนธรรมที่ประกอบด้วยองค์ประกอบต่าง ๆ ที่มีพื้นฐานความเชื่อของคนในสังคม สอดคล้องกับงานของชุลีพร วิรุณหะ[14] ที่กล่าวว่า วัฒนธรรมมุสลิมมลายูมีสิ่งที่เชื่อมโยงกันคือวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์และมีความเป็นเอกภาพสูง รัฐและชุมชนมลายูในสมัยจารีตมีพื้นฐานวัฒนธรรมที่ผสมผสานรูปแบบที่รับอิทธิพลจากชวา อินเดีย และอาหรับ นำศาสนาอิสลามเข้ามาผสมกับรูปแบบสังคม วัฒนธรรม และค่านิยมของคนพื้นถิ่นที่มีภาษามลายูเป็นหลัก มีวัฒนธรรมแสดงออกในการแต่งกาย วิถีชีวิตที่เชื่อมโยงระหว่างราชสำนักด้านหนึ่งและหมู่บ้านอีกด้านหนึ่ง มีจารีตประเพณีและความเชื่อคล้ายกัน นอกจากนี้ ผลการวิจัยด้านดนตรีในขบวนแห่มุสลิมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ยังสอดคล้องกับงานของสุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ สมบูรณ์ ธนะสุข และพิชัย แก้วขาว[15] ที่กล่าวว่า ดนตรีในพื้นที่จังหวัดภาคใต้ โดยเฉพาะภาคใต้ตอนล่าง ซึ่งเป็นดนตรีของชาวมุสลิมมลายู ประกอบด้วย ปี่ซูนา ฆือแนหรือกลองสองหน้า 2 ใบ และฆงหรือฆ้องใบใหญ่ ที่ประกอบขบวนแห่นั้น เครื่องดนตรีเหล่านี้ต่างก็มีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมฮินดู ทั้งรูปแบบการผสมวงและคติความเชื่อ เครื่องดนตรีเหล่านี้เมื่อมีการนำเข้ามาเผยแพร่ในคาบสมุทรไทย-มลายู ในระยะแรกเริ่มนั้น สันนิษฐานว่าไม่ว่าจะเป็นขนาดและรูปทรงของเครื่องดนตรี ตลอดจนวิธีการบรรเลงและการประสมวงจะเป็นไปตามแบบแผนของชวาอยู่ ต่อมาภายหลังรูปแบบวิธีการบรรเลงและลักษณะของการประสมวงจะถูกปรับเปลี่ยนให้เข้ากับลักษณะนิสัยและรสนิยมของชนพื้นเมืองในท้องถิ่นนี้ ในปัจจุบันจึงพบว่าเครื่องดนตรีบางชิ้นมีรูปแบบและขนาดที่แตกต่างไปจากของชวา บ้างก็เฉพาะแต่รายละเอียดเพียงเล็กน้อยเท่านั้น แต่โครงสร้างและชื่อของเครื่องดนตรีเหล่านั้นยังคล้ายคลึงเหมือนพี่น้องฝาแฝด

สรุป (Conclusion)

ปัจจุบันการจัดขบวนแห่มุสลิมในประเพณีทางศาสนาและโอกาสสำคัญของชุมชนมีบทบาทลดน้อยลง เนื่องจากคนในชุมชนรุ่นใหม่ขาดความเข้าใจเรื่องของวัฒนธรรมพื้นถิ่นและเนื่องด้วยข้อจำกัดทางศาสนา การจัดขบวนแห่มุสลิมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีพื้นฐานความเชื่อและค่านิยมจากวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ผสมผสานระหว่างศาสนาพราหมณ์ ศาสนาพุทธ และศาสนาอิสลาม ทำให้ความนิยมในการจัดขบวนแห่ที่มีความยิ่งใหญ่ประเภทนี้ถูกลดทอนบทบาทในสังคมมุสลิมจังหวัดชายแดนภาคใต้ลงด้วยปัญหาเศรษฐกิจ สภาพสังคม และเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ นอกจากนี้การถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านดนตรีประกอบขบวนแห่มุสลิมนี้ ยังถูกถ่ายทอดภายในครอบครัวเท่านั้น จึงทำให้มีผู้สืบทอดและยึดถือเป็นอาชีพยังมีจำนวนน้อย การอนุรักษ์และฟื้นฟูการจัดขบวนแห่ทางวัฒนธรรมมุสลิมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้นี้ จึงจำเป็นที่จะต้องอนุรักษ์และฟื้นฟูให้เป็นรูปธรรม เพื่อให้องค์ความรู้ด้านภูมิปัญญา งานช่าง งานหัตถศิลป์ และงานฝีมือด้านต่าง ๆ ที่ล้วนเป็นองค์ประกอบในขบวนแห่นี้ไม่สูญหายไปกับกาลเวลาและสภาพสังคมสมัยใหม่ที่มีความเจริญเข้ามา อีกทั้งยังเป็นการสนับสนุนวัฒนธรรมท้องถิ่นอันเป็นเอกลักษณ์สำคัญของพื้นที่ที่สามารถกระตุ้นภาคเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวในชุมชนให้กลับคืนมาได้ นอกจากนี้ การอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาด้านการจัดขบวนแห่มุสลิมตามขนบโบราณนี้ ยังสามารถเชื่อมโยงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมมลายูที่ปรากฏร่วมในพื้นที่แหลมมลายู เช่น มาเลเซีย สิงคโปร์ อินโดนีเซีย และบรูไน ในการพัฒนาองค์ความรู้ด้านวัฒนธรรมมลายูและเชื่อมสัมพันธไมตรีทางวัฒนธรรมระหว่างประเทศ อันมีอัตลักษณ์ร่วมกันได้เป็นอย่างดี

---

[14] Chuleeporn Virunha, *Bungaraya: History from Malay Oral Traditions* (Bangkok: Chulalongkorn University Press. 2001), 41. (in Thai)

[15] Sudhiwong Phongpaiboon, Somboon Thanasook, and Phichai Kaewkhao, *Knocking Rust off the Dagger: A Look at the Way of Life of the People of the Lower South* (Bangkok: Office of the Research Fund, 2000), 22. (in Thai)

References

Bird Procession of Yaharing District, Pattani Province. Photograph. National Archives in Honour of H.M. Queen Sirikit, Yala. 1968.

Bunga Sireh Procession (Baisri Tray) in the Important Elephant Procession on March 10, 1968. Photograph. National Archives in Honour of H.M. Queen Sirikit, Yala. 1968.

City Pillar Burial Ceremony, Yala Province. Photograph. National Archives in Honour of H.M. Queen Sirikit, Yala. 1962.

Dosomi, Saman. "Music for Muslim Parade in Yala Province." Interview by Sakolput Kottunti, September 28, 2024.

Laengaenae, Bueraheng. "Music for Muslim Parade in Narathiwat Province." Interview by Sakolput Kottunti, October 3, 2024.

Laengaenae, Usman. "Music for Muslim Parade in Narathaiwat Province." Interview by Sakolput Kottunti, October 3, 2024.

Mamu, Adi. "Music Culture in a Muslim Parade." Interview by Sakolput Kottunti, September 28, 2024.

Phongpaiboon, Sudhiwong, Somboon Thanasook, and Phichai Kaewkhao. *Knocking Rust off the Dagger: A Look at the Way of Life of the People of the Lower South*. Bangkok: Office of the Research Fund, 2000. (in Thai)

Procession (Ka Kho Suroh Bird), Mueang Yala District, Yala Province. Photograph. National Archives in Honour of H.M. Queen Sirikit, Yala. 1968.

Royal Coronation Ceremony, Royal Coronation Ceremony of King Rama V, R.E. 126-127. Photograph. National Archives of Thailand, Bangkok. 1907.

Sani, Jede. "Music for Muslim Parade in Pattani Province." Interview by Sakolput Kottunti, October 4, 2024.

Skeat, Walter William. *Skeat Collection*. Photograph. Museum of Archaeology and Anthropology, University of Cambridge, Cambridge. 1899.

Thirasattho, Rewat. "Ritual in Muslim Music in Border Thailand Province." Interview by Sakolput Kottunti, October 4, 2024.

Virunha, Chuleeporn. *Bungaraya: History from Malay Oral Traditions*. Bangkok: Chulalongkorn University Press. 2001. (in Thai)

Wattananikorn, Anan. *History of Langkasuka-Pattani*. Bangkok: Mitr Siam Printing, 1988. (in Thai)